

ŽMOGAUS TEISĖ Į SVEIKĄ APLINKĄ: ŠIOS TEISĖS ATSIRADIMO IR FORMAVIMOSI TEISINĖS PRIELAIDOS EUROPOS SAJUNGOJE**Gintaras Gaidys ***

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Darbo teisės ir socialinės saugos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 46 33
Elektroninis paštas dsk@mruni.lt*

Pateikta 2007 m. vasario 8 d., parengta spausdinti 2007 m. vasario 21 d.

Santrauka. Straipsnyje apžvelgiama ES aplinkos teisės raida nuo 1957 m. Steigiamųjų sutarčių iki 2004 m. Sutarties dėl Konstitucijos Europai priėmimo, išskiriami keturi ES aplinkos teisės raidos etapai ir pabrėžiamas žmogaus sveikatos apsaugos nuo neigiamų aplinkos veiksnių aspektas. Aptariamos svarbiausių tarptautinių dokumentų ir ES teisės aktų, turėjusių reikšmę aplinkos elementų kokybės ir žmogaus sveikatos sąryšio teisiniam reguliavimui, nuostatos, pabrėžiama, kad tai lėmė straipsnyje nagrinėjamos teisės į sveiką aplinką pagrindimą ir suformulavimą.

Straipsnyje nagrinėjama, ar teisė į sveiką aplinką ES egzistuoja, o jeigu egzistuoja, ar ši teisė yra tiesiogiai įtvirtinta ES teisės aktuose, taip pat pabrėžiama, kad šios teisės įgyvendinimo galimybės priklauso nuo reikalingų ES teisės aktų, nustatančių procesinius šios teisės realizavimo ypatumus, priėmimo.

Pagrindinės sąvokos: aplinka, aplinkos apsauga, sveika aplinka, aplinkos kokybė, žmogaus teisė į sveiką aplinką.

IŽANGA

Probleminė situacija. Žmogus yra biosocialinė būtybė, priklausanti ir nuo biologinės prigimties, ir nuo socialinio konteksto, todėl jo gyvenimo kokybė labai priklauso nuo objektyvių veiksnių, kurie teigiamai arba neigiamai gali veikti ir veikia žmogaus sveikatą. Tie veiksniai yra aplinkos elementų kokybinės charakteristikos, kurios gali būti teigiamos ir neigiamos. Tai priklauso nuo aplinkos užterštumo masto, ribinių užterštumo verčių, teršalų koncentracijos tam tikrame apibrėžtame aplinkos plote ir kt.

Kai tam tikri objektyvūs išoriniai veiksniai (įvairios cheminės medžiagos, triukšmas, energija, radiacija, elektromagnetiniai laukai, vibracija ir pan.) neigiamai veikia aplinką, neigiamas poveikis lemia ne tik aplinkos elementų (oro, vandens, žemės, dirvožemio, augalijos ir gyvūnijos, gamtos išteklių, kraštovaizdžio, kultūrinio

paveldo objektų) pokyčius, bet ir patį žmogų. Neigiamas poveikis gali pasireikšti įvairiais sveikatos sutrikimais, todėl tai gali lemti ir kitų žmogaus teisių – teisės į sveikatą, teisės į normalų vystymąsi, net teisės į gyvybę – pažeidimą. Tokiu atveju žmogus negali tinkamai įgyvendinti subjektinių teisių ir dėl to dažnai labai sumažėja galimybė gyventi visavertį visuomenės nario gyvenimą.

Jeigu aplinkos elementas, pavyzdžiui, aplinkos oras, nėra užterštas (t. y. neviršija tam tikrų leistinų ribinių užterštumo verčių), šis aplinkos elementas nekels grėsmės žmogaus sveikatai, tačiau priešingu atveju aplinkos oro užterštumas tam tikromis medžiagomis gali gerokai viršyti nustatytas maksimalias leistinas ribines užterštumo normas, o viršijus šias normas kyla pavojus, jog bus pažeista žmogaus teisė į sveikatą. Atskirais atvejais, esant intensyviai incidentiniam teršimui (kai dėl tam tikro įvykio (incidento) – avarijos ir pan. – teršimo mastas trumpą laiką tarpą yra labai intensyvus – *aut. past.*) – net ir teisė į gyvybę. Tai rodo egzistuojant glau-

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Darbo teisės ir socialinės saugos katedros doktorantas.

dų aplinkos, jos elementų kokybės ir žmogaus sveikatos ryšį.

Tam, kad aplinka ir jos elementai nekeltų grėsmės žmogaus sveikatai ir egzistencijai apskritai, kad žmogus galėtų normaliai vystytis ir tinkamai įgyvendinti savo subjektyvias teises, būtina ES lygiu reglamentuoti žmogaus teisę į sveiką aplinką ir šios teisės įgyvendinimo galimybę.

Europos Bendrijos aplinkos teisės raida rodo, kad buvo suvoktas priežastinis aplinkos kokybės ir žmogaus sveikatos ryšys, todėl pradėta reglamentuoti aplinkos apsaugą, nors iš pradžių ir netiesiogiai, suvokiant tai labiau kaip bendrosios rinkos stiprinimo ir laisvo prekių judėjimo barjerų pašalinimo priemonę.

Tarptautinės bendruomenės susirūpinimas vis blogejančia aplinkos kokybe, išreiškiamas tarptautiniuose dokumentuose, taip pat Europos Sąjungos aplinkos teisės raida nuo Europos Bendrijų įsteigimo (pasirašius 1951 m. Europos anglies ir plieno bendrijos, 1957 m. Europos ekonominės bendrijos bei 1957 m. Europos atominės energetikos bendrijos steigimo sutartis), aplinkos teisės aktų, vis griežčiau reglamentuojančių aplinkos apsaugą ir žmonių sveikatos apsaugą nuo neigiamų aplinkos veiksnių priėmimas, suponavo naujos kartos žmogaus teisės į sveiką aplinką atsiradimą ir formavimąsi bei teisinę galimybę įgyvendinti šią aplinkosauginę žmogaus teisę.

Žmogaus teisės į sveiką aplinką atsiradimo ir formavimosi prielaidos ES atskirų autorių nėra sistemingai ištytos, o Lietuvos nacionalinėje teisėje žmogaus teisės į sveiką aplinką tyrimas taip pat kol kas apsiriboja šios teisės apibūdinimu be išsamesnės šios teisės prigimties bei atsiradimo ir formavimosi konteksto analizės. Be to, Lietuvos aplinkos teisės doktrina nėra pateikusi termino „sveika aplinka“ sampratos.

Straipsnyje pateikiama sąvokų „aplinka“, „sveika aplinka“, žmogaus teisė į sveiką aplinką“ samprata, apžvelgiamas istorinis teisinis kontekstas, parodantis, kad istorinė ES raida suponavo poreikį teisinėmis priemonėmis reglamentuoti ir ginti žmogaus galimybę gyventi aplinkosaugos požiūriu sveikoje aplinkoje.

Straipsnio objektas – ES aplinkos teisės raidos etapai nuo 1957 iki 2004 m. kaip žmogaus teisės į sveiką aplinką atsiradimo ir formavimosi istorinis teisinis kontekstas bei Europos Bendrijos teisės aktų, kuriuose įtvirtintos aplinkos ir žmonių sveikatos sąryšio nuostatos, analizė.

Straipsnio tikslas – nustatyti, ar žmogaus teisė į sveiką aplinką įtvirtinta ES teisėje, kokios prielaidos lėmė šios teisės atsiradimą ir formavimąsi.

Straipsnio uždaviniai. 1. Apibrėžti sąvokas „aplinka“, „sveika aplinka“, „žmogaus teisė į sveiką aplinką“ ir atskleisti šių sąvokų turinį; 2. Pabrėžti, kad nuo 1957 m. nuolat daugėjo ES teisės aktų, priimamų žmonių sveikatos apsaugos nuo neigiamų aplinkos veiksnių, skaičius; 3. Konstatuoti, kad realus žmogaus teisės į sveiką aplinką įgyvendinimas ES priklauso nuo ES teisės aktų, kuriais nustatomi šios teisės įgyvendinimo procesiniai aspektai, priėmimo.

Straipsnio hipotezė – žmogaus teisės į sveiką aplinką atsiradimą lėmė priežastinio aplinkos elementų kokybės ir žmonių sveikatos ryšio suvokimas, o pastangas stiprinti šią teisę ir jos įgyvendinimą rodo didėjantis ES teisės aktų, įtvirtinančių žmonių sveikatos apsaugos nuo neigiamų aplinkos veiksnių nuostatas, skaičius bei siekis ES lygiu reglamentuoti procesinius šios teisės įgyvendinimo aspektus.

Tyrimo metodai: rašant straipsnį taikyti istorinis, analizės, sisteminės analizės, dokumentų analizės bei kiti metodai.

I. PAGRINDINĖS SĄVOKOS „APLINKA“, „SVEIKA APLINKA“, „ŽMOGAUS TEISĖ Į SVEIKĄ APLINKĄ“: ŠIŲ SĄVOKŲ TURINIO ATSKLEIDIMAS

Nagrinėjant kategorijas „sveika aplinka“, žmogaus teisė į sveiką aplinką“, pirmiausia reikia išsiaiškinti, ką reiškia terminas „aplinka“. Terminas „aplinka“ turinys palyginti komplikuoatas. Nekyla abejonių, kad gana sudėtinga nustatyti šio termino ribas, nes terminas „aplinka“ gali apimti ir visą biosferą, ir atskirus mikroorganizmus. Pavyzdžiui, žodynuose terminas „aplinka“ apibrėžiamas kaip „visuma klimatinė ir biotinių faktorių, veikiančių organizmą ar ekologinę bendruomenę ir lemiančių jų išgyvenimą; socialinių ar kultūrinių sąlygų visuma, veikianti individo ar bendruomenės gyvenimą“ [1, p. 454].

1972 m. Jungtinių Tautų Stokholmo konferencijos metu priimtos Deklaracijos „Dėl žmogaus aplinkos“ preambulė pabrėžia, kad „žmogaus aplinkos, gamtinės ir žmogaus sukurtos, abu aspektai yra būtini jo [žmogaus – *aut. past.*] geram egzistavimui ir naudojimuisi esminėmis žmogaus teisėmis“, o Deklaracijos 1-asis principas deklaruoja žmogaus pagrindinę teisę į laisvę, lygybę bei adekvačias gyvenimo sąlygas aplinkoje, kuri leidžia gyventi oriai ir gerai [2].

Europos Komisija, rengdama 4-ąją Aplinkos veiksnių programą, kartu pateikė tokį termino „aplinka“ apibrėžimo variantą: tai „visuma elementų, kurių tarpusavio santykių kompleksas sudaro aplinkybes ir sąlygas individų ir bendruomenės gyvenimui“ [3].

Kaip matyti iš pateiktų termino „aplinka“ formuluočių, šis terminas apima ne tik gamtos, bet ir žmogaus sukurtus objektus. Nagrinėjant žmogaus teisių ir aplinkos santykį svarbu atsižvelgti į tai, kad didelę reikšmę turi žmogaus sukurta aplinka (antropogeninė aplinka – *aut. past.*), t. y. aplinka, kuri atitinkamai pritaikyta žmogaus poreikiams ir kurioje vyksta žmogaus veikla, todėl straipsnyje vadovaujama šia plačiaja aplinkos teisės samprata, kuri apima ir natūraliai susiformavusią gamtinę aplinką ir jos elementus (aplinkos orą, vandenį, dirvožemį, augaliją ir gyvūniją, ekosistemas, gamtos išteklius, kraštovaizdį ir kt.), ir žmogaus sukurta socialinę aplinką bei jos elementus (gyvenvietes, įvairius kultūrinio paveldo objektus ir pan.).

Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komisijos pranešėja žmogaus teisių ir aplinkos klausimais Z. F. Ksentini 1994 m. pranešime pabrėžė, kad terminas „sveika aplin-

ka“ reiškia, jog aplinka turi būti palanki sveikam gyvenimui, t. y. ekologiškai darni [4].

Pasaulio sveikatos organizacijos regioninis Europos skyrius savo tinklalapyje nurodo, kad „aplinka turi būti valdoma kaip žmogaus sveikatos ir gerovės pozityvusis išteklius. <...> Kontrolinės ir kitos priemonės turi būti taikomos siekiant sumažinti aplinkos veiksnių keliamą riziką sveikatai ir gerovei. <...> Privalo būti svarstomi visi socioekonominio vystymosi aspektai, susiję su aplinkos poveikiu sveikatai ir gerovei“ [5].

Terminas „sveika aplinka“ implikuoja tam tikras kokybines charakteristikas, kurios atsispindi termino „aplinka“ turinyje. Terminas „sveika aplinka“ reiškia, kad aplinka yra nekenksminga žmogaus ir kitų gyvų organizmų gyvybinėms funkcijoms ir egzistavimui, todėl „sveika aplinka“ turėtų būti suprantama kaip tinkama žmogaus gyvavimui ir veiklai, taip pat kitų gyvųjų organizmų egzistavimui terpė.

Žmogaus sveikai egzistencijai reikia sveikos aplinkos, todėl žmogui turi būti užtikrinta tokia galimybė būti sveikoje aplinkoje. Socioekonominiai visuomenės vystymosi aspektai lemia tai, kad aplinka nukenčia nuo žmogaus ūkinės veiklos, todėl teisinėmis priemonėmis turi būti užtikrinama atitinkama aplinkos kokybė.

Jungtinių Tautų organizuotos ir Rio de Žaneire 1992 m. vykusios aplinkos ir plėtros konferencijos metu priimtos Rio Deklaracijos 1-asis principas teigia, kad siekiant darnios plėtros, dėmesys sutelkiamas į žmogų, kuris turi teisę į sveiką ir visavertį gyvenimą harmonijoje su gamta [6, p. 13]. Rio Deklaracijos 1-ojo principo turinio analizė leidžia teigti, kad tam, jog žmogus turėtų realią galimybę į sveiką ir visavertį gyvenimą, būtina, kad jį supanti aplinka būtų harmoninga, t. y. sveika. Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja 2003 m. pranešime „Aplinka ir žmogaus teisės“, vadovaudamasi Stokholmo Deklaracijos „Dėl žmogaus aplinkos“ 1 principu, rekomenduoja valstybėms narėms pripažinti žmogaus teisę į sveiką, tinkamą aplinką [7].

Aplinkos kokybės ir žmogaus sveikatos glaudaus tarpusavio ryšio buvimą ir sąveiką liudija ir teismų praktika. Europos Žmogaus Teisių Teismo bylose *Powell and Rayner prieš Jungtinę Karalystę* [8], *López Ostra prieš Ispaniją* [9], *Guerra ir kiti prieš Italiją* [10] bei kitose bylose konstatuotas priežastinis užterštos aplinkos ir žmonių sveikatos pablogėjimo ryšys.

Aplinkos teisės doktrinos atstovai teigia, kad teisė į sveiką aplinką susideda iš trijų elementų [11]. Pirma, kiekvienas asmuo turi būti informuojamas apie tuos projektus ir sprendimus, kurie gali neigiamai veikti aplinką, o kartu ir žmogaus sveikatą [11], todėl šis elementas apima teisę gauti informaciją apie aplinką. Kitas elementas yra asmens galimybė dalyvauti priimant sprendimus, galinčius daryti neigiamą įtaką aplinkai, o kartu ir bendruomenės interesams. Kad būtų užtikrinama teisė į informaciją apie aplinką ir dalyvavimo teisė priimant sprendimus, būtina numatyti teisę imtis efektyvių procesinių teisinių priemonių – kreiptis į kompetentingas institucijas ir teismus. Doktrina pagrįstai pažymi, kad teisė į sveiką aplinką, panašiai kaip ir teisė į raidą, apima ir individualią, ir kolektyvinę dimensijas [11]. Toks teigi-

nys pagrįstas, nes teisė į sveiką aplinką gali įgyvendinti ir atskiras asmuo, ir keli asmenys, bendruomenė.

Apibendrinant pateiktas ir išnagrinėtas sąvokas, tarptautinių dokumentų nuostatas ir aplinkos teisės doktrinos atstovų nuomones galima teigti, kad teisė į sveiką aplinką – tai žmogaus, kaip biosocialinės būtybės, galimybė gyventi tokioje tarpusavyje sąveikaujančioje gamtinių ir socialinių elementų sistemoje, kurioje šią sistemą (aplinką) veikiantys objektyvūs veiksniai (tarša, triukšmas, energija, vibracija, radiacija ir kt.) nekeltų rizikos žmogaus sveikatai ir gerovei. Tam, kad galimybė gyventi adekvačioje žmogaus sveikatai aplinkoje netaptų tik deklaratyviu tikslu, būtinas teisės į sveiką aplinką įgyvendinimo mechanizmas, numatantis galimybę kreiptis į atsakingas institucijas ir teismus dėl realaus žmogaus teisės į sveiką aplinką įgyvendinimo.

II. ŽMOGAUS SVEIKATOS APSAUGOS NUO NEIGIAMŲ APLINKOS VEIKSNIŲ EUROPOS BENDRIJOJE ETAPAI: NUO „INCIDENTINIŲ PRIEMONIŲ“ IKI IŠSAMAUS TEISINIO REGULIAVIMO GAIRIŲ

2.1. 1957–1972 m. „Incidentinių priemonių etapas“

Po Antrojo pasaulinio karo Europos ekonomikai stiprinti ir efektyviau naudoti anglių bei plieno išteklius buvo įsteigtos viršnacionalinės institucijos. Trys Europos Bendrijos – Europos anglių ir plieno bendrija, Europos ekonominė bendrija ir Europos atominės energetikos bendrija – pradėjo gyvuoti kaip ekonominės integracijos eksperimentas su sąlyginai siaurais bei specifiniais tikslais. Iš esmės šešių valstybių narių, minėtų Bendrijų steigėjų (Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Belgijos, Nyderlandų ir Liuksemburgo), darbas buvo sutelktas į Europos integraciją, siekiant gerinti Europos ekonominę bendradarbiavimą ir raidą [12, p. 42]. Visų didžiųjų eurointegracijos entuziastų – Jeano Monet, Roberto Schumano ir Paulo Henrio Spaako – kalbose ir darbuose nebuvo jokios nuorodos arba užuominos į aplinką ir jos apsaugą. Be to, nuorodų į aplinką ir aplinkos apsaugą nebuvo ir 1951 m. Paryžiaus ir 1957 m. Romos sutartyse. Tai rodo, kad Europos ekonominės bendrijos (toliau – EEB) valstybėms narėms pirmiausia rūpėjo ekonominiai interesai, o su ekonomine integracija susiję aplinkos apsaugos klausimai iš esmės buvo palikti spręsti valstybių narių nacionalinei teisei.

1957–1972 m. laikotarpis buvo „incidentinių priemonių“ laikotarpis [13, p. 22]. Tai reiškia, kad nebuvo sistemingo požiūrio į aplinkos apsaugą, aplinkos ir visuomenės sąveikos problematiką bei autoritetingų aplinkosaugos problemų sprendimo pasiūlymų.

1957 m. Romos sutarties pradinio originalaus teksto 2 straipsnis netiesiogiai įtvirtina aplinkos apsaugos nuostatas; šiame 2 straipsnyje kalbama apie darnią Bendrijos ekonominės veiklos raidą, stabilumo augimą, spartėjantį gyvenimo lygio kilimą bei glaudesnius valstybių santykius. Romos sutarties 36 straipsnis netiesiogiai, per Bendrijos bendrosios rinkos prizmę, pateikia nuorodą į aplinkos apsaugą – nustato, kad yra teisėta

priežastis apriboti eksportą ir importą bei prekių tranzita visuomenės moralės, visuomenės interesų arba visuomenės saugumo pagrindais, taip pat siekiant apsaugoti žmonių sveikatą ir gyvybę, gyvūnus ir augalus bei siekiant apsaugoti nacionalinį turtą, turintį meninę, istorinę ar archeologinę vertę“ [14]. Iš Romos sutarties 36 straipsnio formuluotės galima daryti išvadą, kad valstybėms narėms kyla pareiga saugoti aplinką, o kartu ir žmonių sveikatą. Žinoma, ši pareiga tuometinio laikotarpio kontekste nebuvo išreikšta tiesiogiai, o pasireiškė per bendrosios rinkos veikimo mechanizmą.

Pirmoji aplinkos apsaugos iniciatyva, išplaukianti iš Romos sutarties 2 (b) straipsnio, buvo susijusi su poreikiu nustatyti vienodus saugumo standartus siekiant apsaugoti darbuotojų ir visuomenės sveikatą [14]. Romos sutarties 30 straipsnis, nustatantis poreikį sukurti pagrindinius standartus dėl darbuotojų ir visuomenės sveikatos apsaugos nuo jonizuojančios spinduliuotės, buvo pagrindas priimti pirmąjį specifinį Europos aplinkos teisės aktą – Direktyvą Nr. 59/221 [„Jonizuojančios spinduliuotės direktyva“, 15], kuri nustatė pagrindinius standartus dėl darbuotojų ir visuomenės sveikatos apsaugos nuo pavojaus, kurį kelia jonizuojančios spinduliuotės šaltiniai.

Kiti tuo laikotarpiu priimti teisės aktai, stiprinantys visuomenės sveikatos apsaugos nuo kenksmingų poveikių reglamentavimą, buvo dvi direktyvos: Direktyva Nr. 70/220/EEB [16] ir Direktyva Nr. 72/306/EEB [17]. Abi direktyvos skirtos sunkvežimių emisijoms (išmetamoms dujoms – *aut. past.*), viena Direktyva Nr. 70/157/EEB dėl sunkvežimių keliamo triukšmo [18], Direktyva Nr. 67/548/EEB [19] – dėl pavojingų chemikalų klasifikavimo, pakavimo ir ženklavimo.

Minėtos Romos sutarties 30 straipsnio nuostatos ir priimtos kelios direktyvos rodo, kad šiuo laikotarpiu Bendrija, nors ir labai iš lėto, pradėjo rūpintis žmonių sveikatos apsauga nuo neigiamų antropogeninių veiksnių – jonizuojančios spinduliuotės, pavojingų chemikalų, sunkvežimių sukeliama triukšmo ir emisijų. Galima daryti išvadą, kad Bendrija suvokė ekonominės veiklos keliamų neigiamų padarinių ir žmonių sveikatos blogėjimo priežastinį ryšį. 1957–1972 m. etapas žymi žmogaus sveikatos apsaugos nuo neigiamų aplinkos veiksnių pradžią.

2.2. 1972–1986 m. Aktyvaus veikimo etapas

Šio etapo pradžioje Vakarų visuomenė ėmė kritikuoti materialinės gerovės augimą ir kvestionuoti žmonių gyvenimo kokybę, todėl, didėjant visuomenės susirūpinimui dėl aplinkos apsaugos problemų, 1972 m. Stokholme vykusioje Jungtinių Tautų konferencijoje dėl žmogaus aplinkos pirmą kartą 113 valstybių atstovų diskutavo apie aplinkos apsaugos problemas ir nusprendė, kad aplinkos apsaugos problemų vis daugėja. Nutarė, kad siekiant tinkamai spręsti šias problemas, būtinas tarptautinis bendradarbiavimas. Stokholmo konferencijos metu buvo priimtas „švelniosios teisės“ (*angl. „soft law“*) neįpareigojantis dokumentas – Deklaracija „Dėl žmogaus aplinkos“ [2]. Deklaracijos 1 punktą skelbia,

kad „Žmogus turi pagrindinę teisę į laisvę, lygybę ir adekvačias gyvenimo sąlygas tokios kokybės aplinkoje, kuri leidžia gyventi oriai bei gerai, kartu prisiima atsakomybę apsaugoti ir gerinti aplinką dabarties ir ateities kartoms“ [2]. Šiame dokumente tarptautinė bendruomenė įtvirtino pagrindines gaires, kokia turi būti žmogaus aplinka, kad žmogus galėtų jaustis oriai ir gerai.

Europos Bendrijos mastu panašus Europos valstybių susitikimas buvo surengtas 1972 m. spalio 19–20 d. Versalyje. Čia vykusio konferencija padėjo pagrindus antrajam Europos aplinkos politikos etapui [9, p. 24]. Svarbu yra tai, kad šešios valstybės narės Europos ekonominės bendrijos steigėjos bei trys naujosios Bendrijos narės – Jungtinė Karalystė, Danija ir Airija – sušaukė Bendrijos institucijas tam, kad visoms Bendrijos narėms būtų nustatyta bendra aplinkos politika. 1973 m. balandžio 17 d. Europos Komisija pateikė Europos Bendrijų pirmąją aplinkos veiksmų programą [20]. Ši Programa reikšminga tuo, kad nustatė Bendrijos tikslus, principus ir prioritetus bei priemones šiems tikslams pasiekti per dvejus metus. Ši Programa atvėrė Bendrijai naują veiklos sritį, kuri tiesiogiai nebuvo numatyta Bendrijos steigimo sutartyse. Taip Europai buvo suteikta nauja dimensija. Svarbu tai, kad šios Programos tikslas, *inter alia*, buvo „skatinti gerinti gyvenimo kokybę, aplinkos ir Bendrijos visuomenės gyvenimo sąlygas“. Tai rodo, kad Bendrija šiuo programiniu, nors ir neprivalomojo pobūdžio, dokumentu nustatė tikslą per dvejus metus siekti gerinti gyvenimo ir gyvenimo aplinkos sąlygas.

Apibendrinant pirmosios programos esmę ir tikslus galima teigti, kad šia Programa siekta imtis priemonių, padėsiančių sumažinti teršimą ir kitokią kenkimą, kartu su tarptautinėmis organizacijomis imtis bendrų veiksmų.

Kaip viena iš Pirmojoje aplinkos veiksmų programoje deklaruojamų tikslų – atliekų tvarkymo – materializavimosi išraiška buvo Bendroji atliekų direktyva Nr. 75/442/EEB, nustatanti atliekų tvarkymo reikalavimus Europos Bendrijoje [21]. Direktyvos 75/442/EEB 4 straipsnyje, be kitų valstybėms narėms siektinų tikslų, nustatoma, jog „Valstybės narės turi imtis būtinų priemonių užtikrinti, kad atliekos šalinamos nesukeliant pavojaus žmonių sveikatai“. Iš Direktyvos 75/442/EEB 4 straipsnio turinio analizės galima daryti išvadą, kad šiame straipsnyje fiksuojama aiški nuostata dėl galimo pavojaus žmonių sveikatai, kurį sukeltų netinkamas atliekų šalinimas, nesilaikant Direktyvos 75/442/EEB reikalavimų.

1976 m. priimta Antroji aplinkos veiksmų programa [22] pasižymėjo tuo, kad specialus Programos tikslas buvo įgyvendinti racionalų ir žalos nedarantį erdvės, aplinkos bei gamtinių išteklių naudojimą, ypač daug dėmesio sutelkta į prioritetines priemones prieš vandens teršimą, kartu buvo peržiūrėtos jau anksčiau Pirmosios aplinkos veiksmų programos nustatytos priemonės šiam tikslui pasiekti.

Trečioji aplinkos veiksmų programa [23], priimta 1983 m. ir skirta laikotarpiui iki 1986 m., be tikslų, panašių į ankstesniųjų programų tikslus, kartu pateikė ir naujų programinių nuostatų. Pirma, ji pabrėžė, kad bendroji aplinkos politika vertinama kaip lygiavertė kitoms

Bendrijos politikos sritims, antra, aplinkos išteklių buvo apibūdinti kaip tolesnio ekonominio bendradarbiavimo ir socialinės raidos ir gyvenimo sąlygų gerinimo pagrindas.

EEB sutarties 174 straipsnyje, *inter alia*, buvo iškelti šie tikslai:

- 1) išsaugoti, saugoti ir gerinti aplinkos kokybę;
- 2) saugoti žmonių sveikatą.

Pirmasis tikslas iš esmės susijęs su aplinkos apsauga, o kaip specifinį EEB sutarties 174 straipsnyje minima tikslą Europos Sąjungos aplinkos teisės doktrinos atstovai išskiria tam tikrų rūšių bei jų buveinių apsaugą, tam skiriama daugiausia dėmesio [8, p. 23]. Antrasis tikslas yra labai specifinis dėl kelių priežasčių. Pirmia, ne visos priemonės, kurių imamasi siekiant apsaugoti žmonių sveikatą, pasižymi aplinkosaugos dimensija. Antra, ES teisėje niekur nėra aiškiai apibrėžta, kur prasideda aplinkos kokybės klausimų svarstymas ir kur baigiasi visuomenės sveikatos apsaugos klausimai [8, p. 23]. Tai rodo, kad ir aplinkos kokybė, ir žmonių sveikata labai susijusios, todėl aplinkos kokybės gerinimas yra prielaida žmonių sveikatos, priklausančios nuo aplinkos elementų (aplinkos oro, vandens, žemės, dirvožemio, floros ir faunos ir kt.) kokybės, apsaugai. Europos Bendrijos vandens apsaugos teisės aktų analizė rodo, kad Bendrijos lygiu priimamais teisės aktais siekta užtikrinti žmonių sveikatą nustatant geriamojo vandens kokybės standartus: Direktyvoje 75/440/EEB [24], nustatančioje principus ir standartus geriamojo vandens kokybei gerinti, Direktyvoje 80/778/EEB [25], apibrėžiančioje vandens kokybės sąvoką, taip pat Direktyvoje 76/160/EEB [26], nustatančioje maudyklų vandens kokybės standartus. Su išvardytomis direktyvomis susijusios ir kitos tuo metu priimtose direktyvos: Direktyva 76/464/EEB, reguliuojanti pavojingų medžiagų išleidimą į paviršinius vandenis [27], bei Direktyva 80/68/EEB, nustatanti reikalavimus dėl pavojingų medžiagų išleidimo į gruntinius vandenis [28].

Kitos svarbios direktyvos – Direktyva 78/319/EEB dėl priemonių, skirtų toksinių ir pavojingų medžiagų šalinimui [29]; Direktyva 80/779/EEB dėl sieros dioksido ir suspensinių medžiagų – pirmoji iš Bendrijos teisės aktų, nustatanti oro kokybės standartus [30], bei Direktyva 82/884/EEB, nustatanti švino koncentracijos ore limitus [31]; Direktyva 84/360/EEB, ribojanti emisijas iš didelių pramonės objektų [32], Direktyva 84/631/EEB dėl tarpvalstybinio pavojingų atliekų vežimo [33]; Direktyva 85/203/EEB dėl oro standartų, susijusių su anglies dioksido koncentracija ore [34]; Direktyva 85/337/EEB dėl poveikio aplinkai vertinimo [35] ir Tarybos sprendimas 85/338/EEB, įkuriantis programą, skirtą koordinuoti informaciją apie aplinkos būklę (CORINE) [36].

2.3. 1985–1992 m. Aplinkos politikos veiksmų stiprinimo etapas

Šis laikotarpis išsiskiria iš kitų tuo, kad 1985 m. pabaigoje Suvestinio Europos akto [37] (toliau – SEA) priėmimas kartu reiškė ir Europos aplinkos politikos su-

stiprinimą. Svarbi yra SEA VII dalis „Aplinka“, kuri taip pat buvo įtraukta į EEB Sutartį. Atitinkamai pakeisti Romos sutarties 130r–130s straipsniai daug konkrečiau apibrėžė Bendrijos aplinkos politikos tikslus, principus ir gaires. 130s straipsnis yra labai platus savo reguliavimo apimtimi, bet svarbu tai, kad be tikslo užtikrinti apdairų ir racionalų išteklių naudojimą, kartu keliamas tikslas išlaikyti, saugoti ir gerinti aplinkos kokybę, saugoti žmonių sveikatą.

Keturios direktyvos ir vienas reglamentas yra priimti būtent EEB Sutarties 130s straipsnio pagrindu: Direktyva 87/416/EEB, iš dalies pakeičianti 85/210/EEB Dėl valstybių narių įstatymų suvienodinimo dėl švino kiekio benzine [38]; Direktyva 88/347/EEB, iš dalies pakeičianti Direktyvą 86/280/EEB dėl DDT, anglies tetrachlorido ir pentachlorofenolio [39]; Reglamentas 3322/88/EEB dėl ozono sluoksnio plonėjimą sukeliančių medžiagų [40]; Direktyva 90/219/EEB dėl modifikuotų organizmų naudojimo [41] ir Direktyva 90/415/EEB dėl pavojingų medžiagų vandenyje [42]. SEA ir minėtų priimtų direktyvų tikslai rodo, kad aplinkos politika, susijusi su žmonių sveikatos apsauga nuo neigiamai sveikatą veikiančių objektyvių aplinkos veiksnių, tapo lygiaverte kitoms Bendrijos politikos prioritetinėms sritims.

2.4. 1992–2004 m. Aplinkosaugos teisių stiprinimo etapas

Penktoji aplinkos veiksmų programa [43], patvirtinta 1993 m. ir nustatanti aplinkos politikos gaires bei siektinus tikslus 1993–2000 m., pabrėžė darnaus vystymosi siekį, kurį apibrėžė kaip „teštinį ekonominį ir socialinį vystymąsi be grėsmės aplinkai ir gamtos ištekliams, nes nuo jų kokybės priklauso žmogaus veikla bei tolesnis vystymasis“. Vykdydama šias nuostatas, ES ėmėsi veiksmų, kad iki 1996–1997 m. būtų apribotos motorinių vilkikų emisijos, mažinamas sieros kiekis naudojamame kure bei sieros dioksido ir azoto oksidų emisijos. Minėtų tikslų teisinė išraiška yra specialūs Bendrijos teisės aktai: Direktyva 96/61/EEB dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės [44]; Bendroji oro kokybės direktyva 96/62/EEB [45]; 1997 m. pateiktas Bendrosios vandens direktyvos projektas (Direktyva priimta 2000 m.) [46].

Šios Europos Bendrijos teisinės iniciatyvos rodo, kad EB aplinkos politika įgavo tinkamą pagreitį ir teisinį svorį, kartu stiprindama ir galimybes saugoti žmonių sveikatą nuo neigiamų poveikių per aplinkos elementus.

1993 m. lapkričio 1 d. įsigaliojus Maastrichto sutarčiai, iš dalies buvo papildytos ir pakeistos Bendrijų steigimo sutartys ir įsteigta Europos Sąjunga (toliau – ES). ES Sutarties preambulėje valstybės narės pasiryžo „<...> skatinti savo tautų ekonominę ir socialinę pažangą atsižvelgdamos į <...> tvirtesnę sanglaudą ir aplinkos apsaugą<...>“ [47]. ES Sutarties preambulėje konstatuota, kad ekonominę ir socialinę pažangą Europos tautos gali pasiekti, jeigu atsižvelgs į aplinkos apsaugos reikalavimus. Be to, pagal ES Sutarties 2 straipsnį keliamas tikslas „<...> siekti darnios bei tvarios plėtros

<...>“. Pagal ES Sutarties 2 straipsnį keliamas uždavinys „<...> skatinti darnią, subalansuotą ir tolygią plėtrą <...>“. Siekiant minėtų tikslų, kartu siekiama (sistemiškai aiškinant su EEB Sutarties 174 straipsniu) per aplinkos politiką išlaikyti, saugoti ir gerinti aplinkos kokybę, saugoti žmonių sveikatą.

Tobulinant institucinę sistemą, 1997 m. Amsterdamo sutartimi buvo pakeistos Bendrijų steigimo sutartys, taip pat ir ES steigimo sutartis, kurios preambulėje, pabrėžiant ES valstybių narių siekį skatinti ekonominę ir socialinę pažangą, pabrėžtas ir nenutrūkstamos plėtros principas bei stipresnė aplinkos apsauga. Tai rodo ES suvokimą, kad aplinkos apsauga neatsiejama nuo ekonominės ir socialinės pažangos ir yra su šia pažanga glaudžiai susijusi [50, p. 31–32, 56].

EB Sutarties 2 straipsnyje buvo įtvirtintas darnios ir tvarios plėtros siekis įgyvendinant EB Sutarties 3 ir 4 straipsniuose nustatytas Europos Bendrijos bendros politikos kryptis.

1998 m. ES pasirašytos ir 2005 m. ratifikuotos Orhuso konvencijos „Dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimančioms sprendimams ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais“, preambulėje konvencijos šalys (taip pat ir ES), pripažindamos, jog „kiekvienas asmuo turi teisę gyventi tinkamoje jo sveikatai bei gerovei aplinkoje, <...>“, kartu manė, jog „siekiant ginti šią teisę <...>, piliečiai turi galimybę kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais“ [48]. Šios konvencijos pasirašymo metu nebuvo priimti Konvencijai įgyvendinti reikalingi ES teisės aktai, todėl iš esmės nebuvo procedūrinių nuostatų, reglamentuojančių procesinius žmogaus teisės į sveiką aplinką įgyvendinimo aspektus ES.

2000 m. Nicos sutartimi siekta institucinių ES reformų norint, kad tolesnė ES plėtra būtų sėkmingai įgyvendinama. Svarbu tai, kad Europos vadovų susitikime Nicoje buvo paskelbta ES Pagrindinių teisių chartija [49], kurioje šiuolaikiškai išdėstytos pagrindinės žmogaus teisės ES. Chartijos 37 straipsnis „Aplinkos apsauga“ teigia, kad „aukštą aplinkos apsaugos lygį ir aplinkos kokybės gerinimą būtina įtraukti į visas ES politikos kryptis ir užtikrinti laikantis darnios plėtros principo“. Šiame straipsnyje gana imperatyviai nustatoma, kad aplinkos apsauga bei aplinkos kokybės gerinimas (t. y. griežtinant ES egzistuojančius aplinkos apsaugos standartus, o kartu ir žmonių sveikatos apsaugą nuo neigiamų antropogeninės veiklos padarinių) turi būti vykdomas ne bet kokiomis priemonėmis ir ne *ad hoc*, o šio tikslo turi būti siekiama sistemingai ir vykdant darnios plėtros (t. y. tokios plėtros, kuri nedaro didelio neigiamo poveikio aplinkai) reikalavimus. Iš Chartijos 37 straipsnio turinio analizės galima daryti išvadą, kad ES nėra tiesiogiai įtvirtinta žmogaus teisė į sveiką aplinką. Aplinkos apsauga vertintina kaip Bendrijos tikslas, kuris riboja Bendrijos garantuojamą teisių ir laisvių įgyvendinimą [50, p. 27].

2002 m. liepos 22 d. patvirtintoje Šeštojoje aplinkos veiksmų programoje pabrėžiama, kad „nepaisant tobulesnių aplinkosaugos standartų, labiau tikėtina, jog egzistuoja sąsaja tarp aplinkos degradacijos ir tam tikrų

žmonių ligų. Dėl to reikėtų spręsti pavojaus, kurį sukelia, pavyzdžiui, išmetami ir išleidžiami teršalai, pavojingos cheminės medžiagos, pesticidai ir triukšmas, klausimą“ [51]. Be to, vienas iš Programos tikslų – prisidėti prie aukšto gyvenimo kokybės ir piliečių socialinės gerovės lygio sukuriant aplinką, kurioje teršalų kiekis nedaro žalingo poveikio žmonių sveikatai ir aplinkai. Be daugybės strateginių Programoje apibrėžtų metodų, padėsiančių siekti aplinkos apsaugos tikslų, Programos 7 straipsnyje apibrėžtos veiksmų, skirtų aplinkos, sveikatos ir gyvenimo kokybės problemoms spręsti, tikslai ir prioritetinės sritys. Programos 3 straipsnyje, be kitų priemonių, kuriomis Europos piliečiai skatinami geriau suprasti aplinkosaugos klausimus ir dalyvauti juos sprendžiant, išskirtas visuomenės dalyvavimas priimančioms sprendimams ir galimybės kreiptis į teisėsaugos institucijas.

2.5. Tolesnio žmogaus teisės į sveiką aplinką įgyvendinimo teisinio reglamentavimo gairės ES

2003 m. spalio 24 d. Europos Komisija pateikė Direktyvos dėl teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais projektą [52]. Šio Direktyvos projekto kūrimo pagrindas yra EB sutarties 175 (1) straipsnis. Direktyvos projektas yra vadinamojo trečiojo Orhuso konvencijos ramsčio – teisės kreiptis į teismus – teisinio reguliavimo gairės ES. Direktyvos projektas nustato kriterijus ir procedūras, taikytinus siekiant įgyvendinti teisę kreiptis į privalomus sprendimus priimančias ikiteismines institucijas ir teismus, kad procedūriniai ir materialioji aspektai būtų atlikta privačių asmenų ir valstybės valdžios institucijų administracinių aktų arba neveikimų, kurie prieštarauja aplinkos teisei, peržiūra.

2006 m. rugsėjo 6 d. priimtas Reglamentas Nr. 1367/2006 dėl Orhuso konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimančioms sprendimams ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais nuostatų taikymo Bendrijos institucijoms ir organams [53]. Šiame Reglamente asmenims suteikiama teisė kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais, tačiau teisė apskusti administracinį aktą arba neveikimą suteikiama tokiai pripažintai nevyriausybinei ne pelno siekiančiai organizacijai, kurios veiklos tikslas – aplinkos apsauga ir kurios gebėjimai leidžia imtis sistemingų ir kvalifikuotų veiksmų, kai tokia organizacija aktyviai veikia ne trumpiau kaip dvejus metus.

Planuojant institucines reformas dėl iki 25 Valstybių Narių padidėjusioje ES, 2004 m. spalio 29 patvirtintoje Sutartyje dėl Konstitucijos Europai [54] Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Chartija buvo įtraukta į Konstitucinę sutartį ir yra kol kas neįsigaliojusios Konstitucinės sutarties neatskiriama dalis. Sutarties dėl Konstitucijos Europai II antraštinės dalies „Solidarumas“ II-97 straipsnyje „Aplinkos apsauga“ įtvirtinta, kad „aukštas aplinkosaugos lygis ir aplinkos kokybės gerinimas turi būti integruotas į Sąjungos politiką ir užtikrintas pagal tvaraus vystymosi principus“. Nagrinėjant II-97 straipsnio turinį galima teigti, kad vykdant skirtingas ES politikos kryptis būtina atsižvelgti į Konstitucinės sutar-

ties II-97 straipsnio nuostatas. Konstitucinės sutarties II-97 straipsnio formuluotė savo esme turi būti suprantama kaip aplinkos teisės principas, nes tai nėra konkretus įsipareigojimas [50, p. 29].

Chartija, neturinti privalomosios teisinės galios, prilygsta „švelniosios teisės“ dokumento statusui, todėl minėto Chartijos 97 straipsnio nuostatos lieka deklaratyvos, tačiau dr. R. Ragulskytė-Markovienė kartu pabrėžia, kad nors Konstitucinė sutartis tiesiogiai neįtvirtina teisės į sveiką ir švarią aplinką, tačiau sistemaiškai aiškinant jos nuostatas galima teigti, kad reikalavimas įtvirtinti aukštą aplinkosaugos lygį ir aplinkos kokybės gerinimą netiesiogiai siejasi su šia teise [50, p. 29]. Toks autorės teiginys yra pagrįstas, nes Sutarties dėl Konstitucijos Europai 5 skirsnio „Aplinka“ III-233 straipsnyje teigiama, kad „Sajungos politika padeda siekti šių tikslų:

- a) išsaugoti, saugoti ir gerinti aplinkos kokybę;
- b) saugoti žmonių sveikatą;
- c) apdairiai ir racionaliai naudoti gamtos išteklius;
- d) remti tarptautinio lygio priemones, skirtas regioninėms arba pasaulinėms aplinkos problemoms spręsti“.

Gerinant aplinkos kokybę, ją išsaugant ir saugant, kartu sudaromos realios prielaidos realizuoti žmogaus teisę į sveiką aplinką, t. y. siekti vieno iš ES aplinkos politikos tikslo – saugoti žmonių sveikatą, įtvirtinto Konstitucinės sutarties III-233 straipsnio 1 dalies b punkte.

IŠVADOS

1. Žmogaus teisė į sveiką aplinką – tai žmogaus, kaip biosocialinės būtybės, galimybė gyventi tinkamoje jo sveikatai aplinkoje, kurioje neigiamo poveikio veiksniai neviršija nustatytų ribinių standartų ir nekelti rizikos sveikatai.

2. Žmogaus teisės į sveiką aplinką atsiradimo esminė prielaida yra prigimtinis poreikis gyventi jo sveikatai adekvačioje aplinkoje, šio poreikio suvokimas, teisinis įtvirtinimas ir teisinės galimybės šį poreikį įgyvendinti.

3. Žmogaus teisė į sveiką aplinką ES atsiradimas ir formavimosi raida siejama su Europos Bendrijų įsteigimu, raida ir ekonominio pobūdžio bendrosios rinkos veiksniais, lėmusiais ES aplinkos teisės plėtrą bei žmogaus teisių, susijusių su aplinka, stiprinimą.

4. Žmogaus teisė į sveiką aplinką ES teisės aktuose nėra tiesiogiai įtvirtinta, tačiau sistemiškas ES teisės aktų, Europos aplinkos veiksmų programų tikslų ir uždavinių, tarptautinių teisės aktų nuostatų, ES aplinkos politikos ypatumų aiškinimas suponuoja teiginį, kad ES egzistuoja netiesiogiai įtvirtinta žmogaus teisė į sveiką aplinką.

5. 2003 m. spalio 24 d. Europos Komisijos pateiktas Direktyvos dėl teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais projektas bei 2006 m. rugsėjo 6 d. Reglamentas dėl Orhuso konvencijos dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimančiam sprendimui ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais nuo-

statų taikymo Bendrijos institucijoms ir organams rodo, kad Europos Sąjungoje siekiama užtikrinti žmogaus teisės į sveiką aplinką įgyvendinimo teisinės galimybes.

LITERATŪRA

1. **Webster's** New World Dictionary. 3rd College ed. Cleveland, 1988.
2. **Declaration** of the United Nations Conference on the Human Environment// <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503>; prisijungimo laikas: 2006 03 10.
3. OJ No C 70, 18. 3. 1987. P. 3.
4. Final report prepared by Mrs. Fatma Zohra Ksentini, Special Rapporteur <http://www.cedha.org.ar/docs/doc90-part1-eng.htm>
5. <http://www.who.dk/AboutWHO/Policy/200212309?PrinterFriendly=1&>; prisijungimo laikas: 2006 03 17.
6. Darbotvarkė 21: Subalansuotos plėtros veiksmų programa. Rio Deklaracija: apie aplinką ir plėtrą. Miškininkystės principai (galutinis sutarčių tekstas, Vyriausybės svarstytas Jungtinių Tautų aplinkos ir plėtros konferencijoje (JT APK) Rio de Žaneire, Brazilijoje, 1992 m. birželio 3–14 d.). – Vilnius, 2001//<http://www.am.lt/LSP/file-sAAgenda21.pdf>; prisijungimo laikas: 2006 04 15.
7. Environment and human rights Report Doc. 9791 16 April 2003//<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc04/edoc10041.htm>.
8. **McCormick J.** Environmental policy in the European Union. – Palgrave, Basingstoke, Hampshire, 2002.
9. **Hildebrand Ph. M.** The European Community's Environmental Policy, 1957 to '1992': From incidental Measures to an International Regime? // European Union Environmental Policy – Actors, Institutions and Policy Processes. Edited by Andrew Jordan. Second reviewed edition. Earthscan Publications LTD, 2005.
10. Powell & Rayner v. UK. Case 9310/81 [1990] ECHR//<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=9332896&skin=hudoc-en&action=request>
11. Lopez Ostra v. Spain. Case 16798/90 [1994] ECHR 46 //<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=9332896&skin=hudoc-en&action=request>
12. Guerra and others v. Italy. Case 14967/89 [1998] ECHR//<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=9332896&skin=hudoc-en&action=request>
13. Environmental change and international law: New challenges and dimensions. Ed. by Edith Brown Weiss United Nations University Press The United Nations University, 1992//<http://www.unu.edu/unupress/unupbooks/uu25ee/uu25ee00.htm>.
14. **1957 m. Europos Bendrijos** steigimo sutartis. Steigimo dokumentų rinktinė. – Vilnius: Eugrimas, 1998.
15. OJ L 011.
16. OJ L 076, 06/04/1970.
17. OJ L 190/1.
18. OJ L 042, 23/02/1970.
19. OJ L 196, 16/08/1967.
20. OJ No C 112, 20.12.1973.
21. OJ 1975, L 194, 25/07/1975.
22. OJ No C 139, 1976. 13.6.77.
23. OJ No C 46, 17. 2. 1983.
24. OJ L 194, 25.7.1975.
25. OJ L 229, 30/08/1980.
26. OJ L 31, 031 05.02.1976.
27. OJ L 129 18.05.1976.
28. OJ L 020 26.01.1980.

29. OJ L 181, 04/07/1986.
30. OJ L 229, 30/08/1980.
31. OJ No L 378/15 31.12.1982.
32. OJ No L 188, 16/07/1984.
33. OJ No L 326, 13/12/1984.
34. OJ No L 087, 27/03/1985.
35. OJ L 175, 05/07/1985.
36. OJ No L 176, 6.7.1985.
37. **1986 m. Suvestinis Europos Aktas**//<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/lt/treaties/dat/11986U/word/11986U.doc>; prisijungimo laikas: 2006 03 26.
38. OJ No L 225, 13.8.1987.
39. OJ No L 158, 25/06/1988.
40. OJ No L 297, 31. 10. 1988.
41. OJ No L 117, 08/05/1990.
42. OJ No L 219, 14/08/1990.
43. OJ No C 138/5.
44. OJ No L 257, 10/10/1996.
45. OJ No L 163, 29/06/1999.
46. OJ No L 327/1.
47. **Europos Sąjungos sutartis** //<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/lt/treaties/dat/11992M/word/11992M.doc>; prisijungimo laikas: 2006 03 26.
48. **Åarhus Convention** on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters// <http://www.unece.org/env/pp/documents/cep43e.pdf>; prisijungimo laikas: 2005 03 25.
49. **Charter** of Fundamental rights of the European Union//http://www.europarl.eu.int/charter/pdf/text_en.pdf; prisijungimo laikas: 2006-04-03.
50. **Ragulskytė-Markovienė R.** Aplinkos teisė: Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais. – Vilnius: Eugrimas, 2005.
51. OJ, L 242, 10/09/2002.
52. **Proposal** for a Directive of the European Parliament and of the Council on Access to Justice in Environmental Matters. COM (2003) 624 final. COD 2003/0246.
53. OJ, L 264. 25/09/2006.
54. **2004 m. Sutartis dėl Konstitucijos Europai**//Europos Sąjunga. Steigimo dokumentai ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai. – Vilnius: Eugrimas, 2004.

HUMAN RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT: ORIGINS AND DEVELOPMENT OF THIS RIGHT IN EUROPEAN UNION

Gintaras Gaidys*
Mykolas Romeris University

Summary

The aim of this article is to analyse a human right to a healthy environment in European Union answering the question, if such right really exists in nowadays EU.

The author intends to prove the existence of such right. This indicates the growing number of EU legal acts providing human health protection from harmful environmental effects. The article introduces concepts of „environment“, „healthy environment“ and „human right to a healthy environment“ and analyses origins and development of such right.

The EU environmental policy development could be divided into four periods. This shows the growing efforts to regulate and limit negative environmentally based factors with the help of EU legal measures. Threats to environment and human health were better understood in basic objectives of Sixth EU Environmental Action Program. These objectives also highlight the importance of access to justice in environmental matters. Achievement of these goals depends on how the procedural side of the right to the healthy environment is strong; it is not sufficient just constant the existence of substantive right to a healthy environment.

Despite there are no direct references and no direct statements constituting right to a healthy environment in EC Treaties establishing European Community, the existence of a number of EU legal acts providing legal statements proves the indirect maintenance of this type of human right in EU.

Because of the lack of EU legal acts, implementing Convention on Access to information, Public Participation in Decision making and Access to Justice in Environmental Matters (Åarhus Convention), the real enforcing of an environmental human right to the healthy environment still remains weak. But a Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Access to Justice in Environmental Matters clearly points that adoption of needed EU acts implementing Åarhus Convention is on the way and this means more effective enforcement of this right in the future.

Keywords: environment, environmental protection, quality of environment, healthy environment, human right to a healthy environment.

* Doctoral Candidate of Law and Social Security Department of Law Faculty of Mykolas Romeris University.